

PERIOADA CONTEMPORANĂ ÎN MUZEELOR DE ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE DIN ROMÂNIA DE AZI

Radu FLORESCU

Într-un articol publicat în numărul precedent al acestei publicații ridicam problema moștenirii conceptuale lăsată de faza comunistă a existenței istorice a României și a consecințelor acestei moșteniri pentru muzee. Una dintre cele mai acute și mai complexe probleme ale acestei moșteniri este aceea a secțiilor de istorie contemporană ale muzeelor, concepute ca ilustrare cu finalitate encomiastică, prin obiecte și imagini, a unei expuneri curente și unitare de la paleolitic până la actualitate, adică fără nici o deosebire între arheologie și istorie, în ciuda diferențelor de obiect și metodologice notabile dintre aceste două discipline. O consecință logică a acestei „nivelări” a disciplinelor a fost repartizarea spațiului expozițional - ca de altfel și a efortului logistic - între ele. Paradoxal - pentru o logică normală, dar nu și pentru „dialectica” politizată a acelor vremuri - spațiul cel mai mare a fost acordat acelei perioade care avea cele mai puține exponate obiectuale sau vizuale, adică nu arheologiei, ci, potrivit „comandamentelor politice”, perioadei contemporane, deși expozițiile acestei perioade erau, așa cum se spunea, muzee de hârtie, și încă, multe dintre aceste hârtii erau imagini de texte. Așa cum aminteam, și logistica muzeelor era afectată de această distribuție incorectă a spațiilor expoziționale, numărul cel mai mare de „specialiști” și de mijloace, inclusiv audio-video, câte erau, fiind atribuit secției corespunzând acestei epoci. Acest dezechilibru organizatoric era, de altfel, justificat și prin volumul mare de informație pe care trebuiau să-l vehiculeze aceste secții,

respectiv specialiștii care le mobilau. Numai că și aici avem de a face cu o distorsionare specific comunistă a realității istoriografice. În adevăr, în contextul tehnic-evenimental și propagandistic - apologetic și encomiastic - specific istoriografiei comuniste, disciplina se înfățișa ca o înșirare lineară de evenimente, ritmată de marile evenimente de partid (congrese, conferințe, discursuri, lovituri de stat, epurări - de multe ori emenate de la o personalitate în egală măsură charismatică și paranoidă), nu ca un ansamblu diacronic de procese socio-culturale. Ca atare, el solicita prioritar memoria, nu gândirea și nici metodele de remodelare, care erau, practic, nu necunoscute, ci chiar evitate. Aportul personal al istoricului se reducea la un abil, mai sofisticat sau mai grosolan, mai emoțional sau mai dur - pentru a folosi un termen inventat de un coleg, tocmai în contextul unei condamnări mai mult sau mai puțin criptice a politizării istoriei - lecaculism. De aici, ramificarea disciplinei - adică a istoriografiei epocii contemporane - într-o sumă imensă și artificial creată de subdiscipline (s-a văzut și specializarea unui cadru universitar în problemele anului 1920 în România). În domeniul muzeelor, această tendință de standardizare nivelatoare a istoriei s-a manifestat prin crearea Muzeului Partidului Comunist (de altfel, după model sovietic) care, deși muzeu de istorie contemporană prin excelență, își începea expunerea cu dacii, constituindu-se într-un model muzeal (prin începerea istoriei partidului comunist de la daci, specific românesc), ale cărui

articulări trebuia să fie întocmai preluate în celelalte muzee din țară, iar pentru epocile modernă și contemporană chiar conținutul, în ansamblu, trebuia fidel reprodus.

Așadar, dacă - o dată cu desființarea Muzeului de Istoria Partidului Comunist, modelul canonic al celorlalte secții sau muzee de istorie contemporană - încercăm o reîntoarcere la gândirea istorică, așa cum ea a fost definită tradițional de marea școală istorică românească dintre cele două războaie mondiale, va trebui să concepem și istoria contemporană ca pe un ansamblu de procese socio-culturale - nu ca pe o înșirare de evenimente - cu implicarea unei structuri socio-istorice complexe - clase, grupuri, personalități, instituții, ideologii - și cu remodelarea unor aspecte concrete ale modului de viață și ale relațiilor interumane. Fără îndoială, primul pas va consta din recalibrarea desfășurării și logisticii de care această subdiviziune a muzeului va dispune, în raport cu disponibilitățile celorlalte subdiviziuni. În acest context, primul pas ar consta din separarea arheologiei de istorie, în măsura în care atât una, cât și cealaltă disciplină acoperă mai multe subdiviziuni cronologice, iar prima operează, cu precădere, cu informație obiectuală și vizuală, în timp ce în cadrul celei de a doua informația scrisă ocupă un loc din ce în ce mai mare și mai important, cu cât ne apropiem de etapa actuală. Această separare va implica și o schimbare a raportului cantitativ dintre desfășurarea și mijloacele de care dispune fiecare dintre cele două mari subdiviziuni ale muzeului.

Mai complexe sunt problemele interne ale expunerii muzeale a istoriei contemporane. Aici, apare din nou problema limitelor cronologice ale perioadei. Imediat după deschiderea discuției cu privire la periodizarea istoriei naționale, reacția istoricilor specialiști în această perioadă a și

apărut, prin justificarea încadrării perioadei contemporane între anii 1918 și prezent, prin faptul că anul 1918 reprezintă data realizării integrării și unificării politice a națiunii românești. Această poziție este, ca și cele precedente, motivată social, prin teama că acceptarea altei încadrări - de exemplu 1821-1945 - ar restrânge mănunchiul de subspecializări și ar pune în primejdie o serie de posturi în instituțiile de specialitate - instituții de învățământ superior, muzee - precum și unele poziții politice ale personalităților domeniului implicate în viața politică actuală. Ceea ce însă este și mai grav, este obstinarea pe poziții principiale și conceptuale de tristă moștenire. În adevăr, în această argumentare se străvede concepția conform căreia istoria este înșirarea cronologică a evenimentelor politice și nu un ansamblu de procese socio-culturale.

O asemenea periodizare ia drept criteriu major expresia politică, prin evenimente cruciale, a unor procese socio-culturale, complexe. Astfel, desăvârșirea unității naționale este numai expresia politică a procesului național al românilor, proces care are multe alte aspecte, dintre care cel instituțional este de departe mai important decât cel politic, în măsura în care planul politic are drept cadru tocmai ansamblul instituțiilor. Ar fi greu de imaginat unificarea politică a românilor fără precedentele culturale cum ar fi Școala ardeleană, curentul pașoptist, acțiunea culturală și educațională a Junimii sau a Astreii, sau ignorând importanța unor publicații precum Familia de la Arad, Convorbirile literare sau Tribuna și Vița Românească. Cu alte cuvinte, realizarea statului național unitar român nu este decât expresia politică a procesului mult mai complex de modernizare și occidentalizare a României, în care intră și nenumărate componente culturale care condiționează puternic

factorul politic, iar manifestarea în plan politic a acestui proces este condiționată de dobândirea, în masă, a conștiinței identității unitare naționale. Aspectul acesta, mult mai important, al conștiinței identității politice unitare a națiunii române, a găsit diferite expresii, încă de la începutul secolului al XIX-lea (între altele fuga unor cărturari români din Transilvania în Principate, vezi cazul lui George Lazăr), iar, din acest punct de vedere, Proclamația de la Padeș a lui Tudor Vladimirescu este pe deplin concludentă. Chiar limbajul vaticinant al acesteia, precum și conceptele folosite, puternic colorate etic și emoțional, se încadrează în limbajul contemporan al Europei revoluționare. Ca să nu mai vorbim că persistența acestei cezuri cronologice în jurul anului 1917 nu este altceva decât o sechelă de gândire materialist-istorică, pe orânduiri, ceea ce, încă o dată, trădează anchilozarea gândirii specialiștilor în istorie contemporană în clișee prefabricate de sorginte marxistă.

Așadar, dacă dorim să înfățișăm publicului, în expoziția de istorie contemporană un tablou coerent și sistematic al modernizării României, cu apariția și dezvoltarea cantitativă și calitativă a instituțiilor societății românești în ansamblul ei, nu numai pe o latură - d. e. pe latura politică - și în toate provinciile românești, vom începe această prezentare de la pragul dintre secolul al XVIII-lea și cel de al XIX-lea, și îl vom încheia la 1945, de când apare problema integrării națiunilor lumii, fără să-și piardă identitatea, într-o entitate mai largă, care să poată garanta pacea și dezvoltarea economică și în general socio-culturală. Fără îndoială, etapa actuală cuprinde câteva importante evenimente care indică deja tendințe istorice importante, dar procesele sunt încă în curs și istoricul care abordează actualitatea riscă să se trezească implicat în polemici politice,

așa cum de altfel se și întâmplă. Actualitatea este, în mai mare măsură, obiectul cercetării antropologice, decât al celei istorice, dar asta nu înseamnă că este în afara câmpului de interes al istoricului. Această etapă istorică este caracterizată de două trăsături importante: dinamism accentuat și coeficient înalt al schimbării. În acest context, istoricul trebuie mai ales să consemneze fapte, iar cel din muzeu mai ales imagini ale faptelor și să colecționeze obiecte chiar de uz efemer, dar care devin instrumente ale schimbării. Mai mult, urmând dictonul tacitean, sine ira et studio el trebuie să înregistreze totul, inclusiv partea întunecată a realității. Dar istoricul nu este doar un cronicar, fie el și călăuzit de o concepție istorică, el trebuie să abordeze și analiza structurilor realității istorice actuale, conștient de faptul că datorită tocmai coeficientului înalt de schimbare acestea nu sunt foarte stabile, așa încât unele aspecte, astăzi abordabile, pot dispărea mâine, lăsând uneori doar urme greu de înțeles. În acest domeniu, istoricul are nevoie de metodele antropologiei sociale și culturale.

În ceea ce privește muzeul, tocmai datorită dinamicii pronunțate și schimbărilor dese și de amploare, subdiviziunea expozițională consacrată epocii contemporane trebuie de la început gândită ca având două subdiviziuni, o expunere permanentă până la 1945 și o amplă expunere temporară - cel puțin la fel de importantă ca spațiu de desfășurare ca și prima - pe teme limitate ale actualității. În al doilea rând, pentru a evita aspectul de muzeu de hârtie, plin de texte și sărac în obiecte, trebuie să renunțe la etalarea de fapte înșirate simplu linear, în ordine cronologică și să se axeze expunerea pe marile procese socio-culturale - cu alte cuvinte, pe instituții, mentalități și remodelări ale climatului socio-cultural - precum și pe obiecte și imagini cu valoare simbolică, ca și pe interac-

țiunile dintre acestea. Fără îndoială, în acest context, este necesară modificarea mentalității profesionale a istoricilor înșiși, lărgirea orizontului, de la memorarea faptelor istorice nude, la analizele care permit corelarea acestora și discernerea unor procese, precum și la preocupări mai largi de ordinul istoriei culturii, mentalităților și instituțiilor cerând, de multe ori colaborare interdisciplinară.

Un aspect la fel de important este acela de folosire a mijloacelor tehnice moderne în cadrul secțiilor de istorie contemporană. Lesne de înțeles atunci când este vorba de expoziții, deși majoritatea specialiștilor, mai ales cei formați înainte de revoluție, nu stăpânesc aceste tehnici și nu le cunosc posibilitățile de folosire extinsă în muzeu, ele sunt la fel de importante și în cercetare. Din acest punct de vedere este simptomatic faptul că nici un muzeu din România nu și-a alcătuit o arhivă video a actualității, după cum nu au fost inițiate repertorii de instituții și de personalități. Nici un istoric nu a asistat, însoțit de o cameră - de film sau electronică - la marile procese de corupție ale fazei istorice în care trăim, niciăieri nu s-a încercat alcătuirea unei arhive de interviuri ale foștilor conducători, de diferite nivele, comuniști. Nimeni nu a analizat obiectiv - prin anchete de antropologie socială - fenomenul apariției unui număr important de profesori de democrație (politologi sau analiști politici), dintre care mulți recrutați dintre foști membri ai activului de partid.

În sinteză, problema secțiilor de istorie contemporană ale muzeelor de istorie este, în primul rând, o problemă de schimbare a mentalității specialiștilor. Istoria va trebui să fie gândită ca o reprezentare extrem de complexă a trecutului, cu caracter procesual, având o anumită adâncime și mai multe planuri paralele sau intersectate, dar care, oricum, interacționează și nu ca o

înșirare unidimensională a evenimentelor politice. Foarte importantă va fi remodelarea mentalităților, atât colective, cât și individuale, pentru marile personalități, făuritoare de istorie, lucru total deficitar până acum. În sfârșit, în acest context, vor fi foarte importante câteva raporturi, în primul rând cantitative, sau de importanță, între expoziția de arheologie și cea de istorie, pe de o parte, între diferitele desfășurări ale perioadelor istorice din cadrul expoziției de istorie, între diferitele planuri - instituțional, social, cultural, politic, sau, ultimul dar nu cel mai puțin important, cel al culturii populare... - ale proceselor istorice, între partea permanentă a expoziției de istorie contemporană și cea dinamică, zisă temporară, precum și între mijloacele expoziționale clasice - obiecte și imagini - și tehnicile audio-video sau de inteligență artificială moderne, care sunt mai adecvate caracterului accentuat dinamic al istoriei contemporane. Un aspect încă neabordat - și datorită costurilor ridicate pe care le comportă - este acela al folosirii realității virtuale în muzeu.

În sfârșit, alt aspect foarte important neatins încă în analiza de față este acela al raportului dintre istoria națională și cea locală. Este evident că istoria națională trebuie să rămână obiectul - de studiu și de expunere - al muzeelor naționale, în timp ce cele locale trebuie să prezinte cu precădere aspectele specific locale ale istoriei, folosind istoria națională ca sistem de sprijin conceptual și de referință. Fără îndoială că atât selectarea faptelor și a exponatelor constituie problema centrală pentru care trebuie să se evite orice „indicație de la centru”, fie ea și din partea unor foruri supercalificate, cum ar fi Academia Română, și aceasta ar trebui să fie rezultatul unei analize sistematice și complexe ale celor implicați în profilarea expoziției, ținând seama și de faptul că unele dintre

aspectele selectate pot căpăta o înaltă valoare simbolică, cel puțin pe plan local.

Aspectul cel mai interesant al acestei probleme este însă acela conform căruia, în comparație cu Istoria universală, istoria națională face figură de istorie locală, cu alte cuvinte că propriile procese istorice, cu întreaga lor complexitate, trebuie să fie înțelese ca integrându-se în curente istorice - sociale, culturale și politice - mult mai largi, îmbrățișând dacă nu întregul pământ, cel puțin continentul sau părți importante ale lui, grupând totdeauna mai multe națiuni, care pentru aceste motive tocmai, sunt considerate ca formând o comunitate istorico-culturală. Din acest punct de vedere, istoria României, situată chiar la întâlnirea și interpenetrarea a două mari asemenea comunități - cea occidentală și cea bizantină - și în contact cvasipermanent cu o a treia - cea islamică - este cu atât mai interesantă, nu numai pentru români, ci și pentru întreaga Europă. Iar faptul că poporul român, cu cultura lui tradițională, este rezultatul acestei întâlniri, ar trebui să devină punctul de plecare în orice analiză istorică.

Fără îndoială, toate aceste considerații teoretice trebuie să fie susținute de personalitățile muzeolo-gilor, care au nevoie nu numai de pregătire de specialitate, ci și de o foarte solidă cultură umanistă și, pe lângă capaci-

tatea de colaborare interdis-ciplinară, trebuie să aibă competența de a opera cu obiecte și imagini, adică sensibilitate și gust educate, imaginație și rigoare, totodată, și mai ales să-și iubească profesia, nu să o facă precum un simplu funcționar. În domeniul acesta, al dezvoltării personalității specialiștilor, un rol de seamă revine fără îndoială școlii - a cărei modernizare devine pe zi ce trece un imperativ - dar, în egală măsură, administrației culturale, precum și conducerilor instituțiilor, respectiv muzeelor, care trebuie să depășească tradiția - tot de sorginte comunistă - a disciplinei instituționale de tip cazon și să-și aducă aminte că într-o instituție de cultură, cum este muzeul, specialiștii sunt, sau ar trebui să fie, personalități, care trebuie să fie motivate, precum și să aibă latitudinea să-și exprime opiniile profesionale. Activitatea conducătorului de muzeu, în aceste circumstanțe, are și un important aspect pedagogic, contribuind la modelarea personalității tinerilor specialiști, în sensul dezvoltării gândirii lor creatoare, și ajutând la desinhibarea personalității specialiștilor care au cunoscut perioada comunistă și au moștenit tot felul de concepte improprii, de modele de comportament coercitive și continuă să rămână reticenți și neimplicați în problematica reală a muzeului.

ABSTRACT

This study debates the actual problems of the Romanian history museums. The first problem is how to present the contemporary age, how it can be divided in. Then we have the exhibition itself. During the communist regime, and unfortunately even today, the history exhibitions contain more or less images, pictures, and the museum tends to be a "paper" one. For a museum to avoid being full with texts and poor in objects, it supposes to stop presenting

the historical events in a linear way, a chronological one.

The author suggests the history museum should present institutions, mentalities and the cultural background of different periods of history, and more, objects and images that have symbolic value, and the relations between them.

Another aspect is that of using modern technology in the departments of contemporary history.